

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Албена Георгиева

за дисертационния труд на Данаил Марчелов Атанасов
на тема „Танцовата култура на Разложката котловина. Проявления и
специфики“

Данаил Атанасов завършва висше образование по специалността *Българска народна хореография* в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, където получава и магистърска степен в програмата „Културна анимация и социализация на културното наследство“. Работил е като танцьор в Ансамбъл „Българе“ (2007–2009), а от 2009 г. е в Ансамбъл „Пирин“. Като ръководител на танцови групи е работил в с. Микрево (2010–2012), а и досега работи в с. Добърско и в град Разлог. Той е редовен докторант към катедра „Хореография“ във Факултета по изкуствата на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, и заслужава да се отбележи, че завършва дисертацията си в предвидения от закона срок на докторантурата, което в практиката се случва рядко и по-скоро по изключение.

Дисертацията му „Танцовата култура на Разложката котловина. Проявления и специфики“ се състои от 227 страници, разпределени в увод, три глави, заключение, библиография и приложения. В *Увода* е формулиран изследователският проблем на труда – да се представи и анализира танцовата традиция в Разложкия регион. Като ръководител на танцови състави в този край, авторът има личен ангажимент към проучваната традиция, както и преки наблюдения върху нейното развитие. Очертана е целта на труда: да се открият характерните особености на танцовата традиция, да се проследят процесите на нейната трансмисия през поколенията, както и съвременното ѝ състояние. Формулирани са и по-конкретните задачи за постигане на поставената обща цел. Авторът е изложил своите предварителни очаквания и хипотези за проучваните явления. Представена е и използваната методология.

Първа глава предлага „Обща характеристика на фолклорната култура в Разложката котловина“. Очертани са географските граници на изследвания район, както и селищата, които попадат в него. Проследени са миграционните

процеси в котловината, оказали влияние върху облика и развитието на фолклорната култура, направен е опит да се определят посоките на взаимодействие между местните и привнесените танцови модели и е предложена периодизация, като са очертани основните фактори за настъпилите промени в традицията в годините от Освобождението до 1944 г., през социалистическия период и в наши дни. Създадената обща картина на историческия и културния облик на Разложката котловина добре представя нейното своеобразие и е предпоставка по-нататък в труда да се очертаят специфичните особености на локалните традиции като цяло и на танците в частност.

Втора глава е озаглавена „Научни подходи към фолклорно-танцовата култура на Разлога. Специфики в танцовата терминология“. В нея авторът прави преглед на съществуващата литература, в която присъстват материали от Разложкия край, както и проучвания на фолклора му. По-подробно той се спира на трудове, посветени на специализираното изучаване на танца, които се появяват сравнително късно, първият от тях на Божидар Янев от 1958 г. Внимание е отделено на проучванията на Анна Илиева, Костадин Руйчев, Красимир Петров и Петьо Кръстев и на посочените от тях танцови образци. Много от тези образци обаче, както изтъква авторът, вече са отпаднали от танцовата традиция на региона. Тяхното отпадане, а и фактът, че описаните и анализирани в литературата танци са твърде ограничен брой, показва, че трудът на Данаил Атанасов по документирането и представянето на танцовата култура в този край е необходим и навременен и запълва една празнина в българските етнохореоложки проучвания.

Следващият раздел от главата е посветен на използваната танцова терминология, която е пряко свързана с опитите на различни автори да създадат система за описание на българския народен танц. Посочени са спецификите на тази терминология по-специално при формообразуването на танцовия фолклор. Съвсем уместно авторът възприема в изследването си терминологията, въведена от Анна Илиева, която се позовава на най-голям брой образци, дълги години обмисля и изпробва предложените термини и обобщава направеното от нейните предшественици, като предлага цялостна

картина на българските народни танци според принципите на тяхното изграждане.

Трета глава, „Формообразуване и структурни особености на танците в Разложката котловина“, се занимава конкретно с проучената от автора локална танцова традиция. Най-напред е разгледана спецификата на обредността и развитието ѝ през годините. Направена е характеристика на поддържаните до ново време в град Разлог празници Бабинден и Сурва (Старчевата). Очертана е важноста на „бабинското хоро“ като момент за представяне на новородените деца пред общността. Описана е традицията на маскиране и разиграване на маски в различните махали на града на Сурва, както и промяната на използваните за облеклото кожи от овчи на кози (от пръчове) като по-престижни. Тук бих обърнала внимание, че се прави позоваване на телевизионни филми за Бабинден и за Сурва, но не се посочват годините на тяхното създаване и излъчване, което има важно значение. По-нататък се дава описание на обичая Водици в село Добърско, станал и празник на селото, като се обърща внимание на ролята на читалището и на групата „Добърски баби“ за опазване на спомена за обредните практики и за изпълняваните песни и танци.

Като резултат от теренната работа на докторанта са представени актуалните и характерни за мюсюлманското население в котловината Рамазан Байрам и Курбан Байрам, както и абитуриентските балове, на които се разгръща активна танцова дейност. Характерно съвременно явление, наблюдавано от автора сред помашкото население в източната част на котловината, е събирането на пари от младежите за „музики“ – плаща се на музиканти и се събират да играят хора, често без да има специален празник или повод за това. Последователно са разгледани по-значимите празници: Рамазан Байрам в Якоруда; Великден в Елешница, където на този празник изненадващо се правят маскарadni игри; Гергьовден, който се чества от цялото население в котловината, включително от българите-мюсюлмани, но е най-важен за Добринище и Якоруда. Направено е обобщението, че все повече празниците се развиват по един общ съвременен модел от махалите към площада в центъра, но че хорото продължава да има значимо присъствие в

протичането на празнуването, независимо дали се изпълняват заучени в клубовете по танци хорà или пък те са усвоени по естествен път от по-възрастното поколение.

Следващ раздел е посветен на характеризирането на танците в изследвания район, който условно е разделен на източна и западна част. В източната част преобладава мюсюлманското население, сред което хоро се играе на празници като Курбан Байрам, Рамазан Байрам, сватби, балове, сюнети, но и без повод, когато младите се събират на т. нар. „музики“. Подробно са описани конкретните изпълнявани в съвременността хорà с всички техни параметри и варианти: *Право, Ширто, Ситната (Ръченицата), Пашовското, Напред-назад, Назлънкината*, като са посочени онези от тях, които според автора са наследени от старинната фолклорна култура (*Правото, Напред-назад, Ситната*). Заслужава внимание наблюдението му по време на теренната работа, „че по-голямата част от танцуващите и на Байрама, и по време на баловете, бяха деца и юноши“ (с. 127). Той търси обяснението в твърдение на негова събеседничка, „че след като се омъжи момичето, все по-рядко играе хорà“ (пак там).

При представените подробно хорà на българите християни от западната част някои се повтарят с хорàта от източната част, което е обяснимо, но пък те имат различия при изпълнението. Описани са: *Право, Ширто, Четворно, Турски марш, Разложкото, Свекърва Мара карàла (Хаджи Дамбо), Петруно пиле, Варай Кальо, Ин мин Маро мори, Дана бели на реката*, като са посочени и различните песни, на които се изпълняват някои от тях. Обърнато е внимание на хорàта, определени от автора като тип игра и изпълнявани на Водици в Добърско. Отделно са разгледани хорàта от ромската махала в Разлог като представителни за танцовата култура на ромското население в котловината. Там се срещат хорà, които не се играят от българите християни и мюсюлмани в котловината, а освен това са очертани динамичните промени в техния празничен календар. По-детайлно са разгледани *Банге бузни, Индийското, Шопската, Гайда аваси, Шумарското, Пирава дае*. В края на този раздел е предложена типологизация на хорàта по функция, външна форма, микроформа, историческо развитие, принадлежност към културата на

българи християни и мюсюлмани или на роми, или пък практикувани от всички групи.

Третият раздел на тази глава разглежда съвременното състояние на традицията и нейните локални и надлокални измерения. Авторът представя практиките, станали обичайни и поддържани от читалищата в културния календар на региона, които са свързани с танци и които определят облика и притегателността на проучваната котловина, както и запазването на традициите в нея. Разгледани са Международният кукерски карнавал „Старчевата“ в Разлог заедно с участието на сборни маскарadni групи във фестивали в страната и в чужбина; Националният фестивал на традиционните български хора „На армане с тъпане“ отново в Разлог и др. От друга страна са посочени авторски произведения на фолклорна основа в репертоара на Ансамбъл „Пирин“, които са създадени въз основа на традиции от котловината. Изтъкната е важноста на включването на танцови образци от региона в научно-практически семинари, провеждани у нас и зад граница.

Тази глава предлага обхватна и детайлна картина на танците в Разложката котловина, като всеки от тях е описан подробно и съобразно съществуващите варианти в едно и също селище или в различни населени места. Представена е микро и макроформата им, разгръщането им във времето и в пространството, поводите за изпълнението им.

Заклучението предлага обобщение на изложеното в отделните глави и на направените в края на всяка от тях изводи. Очертаните *Приноси* коректно отразяват постигнатите от автора резултати. *Библиографията* включва освен научна литература и множество интернет източници и адреси на проучени видеоматериали. По селища са посочени *Респонденти*, от които авторът е получил информация по интересуващите го теми. В *Приложение* са дадени песни, запазени от обичая „Водици“ в с. Добърско, както и снимки от различни празници в Разложката котловина.

Съдържанието на дисертацията показва траен и неподправен интерес към проучваното явление – танцовата култура в Разложката котловина. Данаил Атанасов години наред преподава в този край, участва в различни събития, наблюдава и документира развитието на танците в отделни селища,

като доказва умението си да улавя тенденции и специфични особености. Почти до последно при писането на труда той посещава нови и непроучвани селища и попълва и обогатява информацията с допълнителни детайли и сведения. Паралелно с това той щателно е проучил съществуващата научна литература, за да открие макар и малкия брой данни за танцови образци от региона. Като резултат се е получила една мащабна и богата картина на изпълняваните там хора – на съществуващите в миналото, за които все още има спомен, и на изпълняваните в съвременността; на обредните и празнични ситуации или на другите поводи и контекст на изпълнението им; на тяхната структура и начин на изграждане и разгръщане във времето и в пространството; на музикалния им съпровод и на участниците в тях в миналото и днес; на особеностите, характерни при изпълнението им от различните етнически и конфесионални групи.

Детайлните познания, натрупани и представени от автора в труда, личат и по посочените различни названия, под които едно и също хоро е известно в отделните селища, както и по очертаните специфични особености, които то придобива при изпълнението си на всяко отделно място. Това са все неща, които доказват една успешно проведена, добре документирана и прецизно анализирана теренна работа, за която авторът доказва безспорни умения. Резултат от тази добре свършена работа е въвеждането на тринайсет хора, които за пръв път са обект на научно изследване. Особена ценност теренната работа на Данаил Атанасов придобива на фона на липсата в миналото на проучвания за танците в районите с помашко население, което до голяма степен се дължи на ограниченията при провежданата държавна и научна политика по времето на социализма. Стремежът да запълни тази празнина е видим при работата на докторанта и имам основания да се надявам, че той и занапред ще продължи усилията си в същата посока.

Освен безспорните постижения по същество на дисертацията, трябва да се отбележи, че композицията ѝ е балансирана, съдържанието е разгърнато последователно и логично, информацията е поднесена постъпателно на ясен и професионално издържан език. На места се срещат повторения, както и технически и правописни грешки, които една редакция би трябвало да

отстрани. Има някои пояснения за обреди и празници, които са изнесени в бележки под линия, но аз бих препоръчала да се включат в основния текст, тъй като допринасят за изясняване на контекста и символиката на ситуацията на танцуване. Смятам, че моите бележки би било добре да се вземат предвид при бъдещо публикуване на текста, което намирам за задължително. Издаден като книга, той ще допринесе за опознаване на Разложката котловина и за нейното допълнително популяризиране. Освен това, съдържащата се в него информация за развитието и за съвременното състояние на фолклорната традиция и на танците в нея ще послужи на бъдещи нейни изследователи. Не на последно място, бих посочила, че подробният начин на представяне на хората би могъл да послужи като еталон за описание на танца и неговото процесуално развитие във времето и в пространството.

По темата на дисертацията са направени изискваният брой публикации на статии, четени като доклади и издадени в научни сборници. Авторефератът отговаря на съдържанието на основния текст.

Написаното до тук ми дава основание убедено да подкрепя присъждането на образователната и научна степен *доктор* на Данаил Марчелов Атанасов за дисертационния му труд „Танцовата култура на Разложката котловина. Проявления и специфики“.

09.03.2022 г.

Проф. д.ф.н. Албена Георгиева

REVIEW

By Prof. DSc. Albena Georgieva

For the dissertation of Danail Marchelov Atanasov

On the topic “Dance Culture of the Razlog Valley. Manifestations and Specifics”

Danail Atanasov graduated with a degree in Bulgarian Folk Choreography from SWU ‘Neofit Rilski’ – Blagoevgrad, where he received also a master’s degree in the ‘Cultural Animation and Socialization of Cultural Heritage’ program. He worked as a dancer in ‘Bulgare’ Ensemble (2007–2009), and since 2009, he is in ‘Pirin’ Ensemble. He has worked as a teacher of dance groups in the village of Mikrevo (2010–2012), and still works as such in the village of Dobarsko and in the town of Razlog. He is a full-time PhD student at the Department of Choreography at the Faculty of Arts in SWU ‘Neofit Rilski’ – Blagoevgrad, and it is worth noting that he completed his dissertation within the statutory period of doctoral studies, which in practice is rare and rather exceptionally.

His dissertation “The Dance Culture of the Razlog Valley. Manifestations and Specifics” consists of 227 pages, divided into an introduction, three chapters, a conclusion, a bibliography and appendices. The Introduction formulates the research problem – to present and analyze the dance tradition in the Razlog region. As a teacher of dance groups in this area, the author has a personal commitment to the studied tradition, as well as direct observations on its development. The objective of the work is outlined: to highlight the characteristic features of the dance tradition, to trace the processes of its transmission through the generations, as well as its current state. The more specific tasks for achieving the set common objective are also formulated. The author has set out his preliminary expectations and hypotheses about the studied phenomena. The methodology used is also presented.

The *first chapter* offers “General Characteristics of the Folklore Culture in the Razlog Valley”. The geographical boundaries of the studied area are outlined, as well as the settlements that fall into it. The migration processes in the valley are traced, which influenced the pattern and the development of folk culture, and an attempt is made to determine the directions of interaction between local and imported dance models. A periodization is proposed, outlining the main factors for the changes in tradition over the years from the Liberation until 1944, during the socialist period and in our days. The created general picture of the historical and cultural context in the

Razlog valley well represents its originality and is a prerequisite for the author to further outline the specific features of local traditions in general and dances in particular.

The *second chapter* is entitled “Scientific Approaches to the Folk Dance Culture of Razlog. Specifics in Dance Terminology”. In it, the author reviews the existing scientific works, which include materials from the Razlog region, as well as studies of its folklore. He dwells in more detail on works dedicated to the specialized study of dance, which appeared relatively late, the first of them by Bozhidar Yanev from 1958. Attention is paid to the research of Anna Ilieva, Kostadin Ruichev, Krassimir Petrov and Petyo Krastev and of the dance samples indicated by them. However, many of these samples, as the author points out, have already fallen out of the dance tradition of the region. Their elimination, as well as the fact that the dances described and analyzed in the literature are very limited, shows that Danail Atanasov’s work on documenting and presenting dance culture in this area is necessary and timely and fills a gap in Bulgarian ethno-choreological research.

The next section of this chapter is devoted to the dance terminology used and is directly related to the attempts of various authors to create a system for describing the Bulgarian folk dance. The specifics of this terminology are indicated, especially about the formation of dance folklore. Quite appropriately, the author adopts in his research the terminology introduced by Anna Ilieva, who refers to the largest number of samples, for many years considered and tested the proposed terms and summarizes the work of her predecessors, offering a comprehensive picture of Bulgarian folk dances according to their principles of construction.

The *third chapter*, “Formation and Structural Features of the Dances in the Razlog Valley”, deals specifically with the local dance tradition studied by the author. First of all, the specifics of the rituals and their development over the years are considered. A description of Babinden and Surva (Starchevata) holidays performed in the town of Razlog is made. The importance of the ‘grandmother’s dance’ as an opportunity to present the newborn children to the community is outlined. The tradition of masking in the various neighborhoods of the town on Surva is described, as well as the change of the fur used for clothing from sheep’s to goats’ as more prestigious. I would like to point out here that reference is made to television films about Babinden and Surva, but the years of their creation and broadcast are not mentioned, which is important. Further is given a description of the custom Voditsi in the village of Dobarsko, which became the holiday of the village. An attention is paid to the role of

the community center (chitalishte) and the group 'Dobarski Babi' for the preservation of the memory for the ritual practices and the relevant songs and dances.

As a result of the author's field work, the current and typical for the Muslim population in the valley Ramadan Bayram and Kurban Bayram are presented, as well as the prom, where active dance activities are developed. A characteristic modern phenomenon observed by the author among the Pomak population in the eastern part of the valley is the collection of money by young people for 'musics' – musicians are paid and people gather to dance, often without a special holiday or occasion. The most important holidays are considered successively: Ramadan Bayram in Yakoruda; Easter in Eleshnitsa, where masquerade games are surprisingly held on this holiday; St. George's Day, which is celebrated by the entire population in the valley, including the Bulgarian Muslims, but is most important for Dobrinishte and Yakoruda. It is summarized that holidays more and more develop according to a common modern pattern from the neighborhoods to the square in the center, but that the chain dance 'horo' continues to have a significant presence in the celebration, regardless of whether people learned it in the dance clubs or, as in the past, from the older generation.

The next section is devoted to the characterization of dances in the studied area, which is conditionally divided into eastern and western parts. The Muslim population, among whom the dance is performed on holidays such as Ramadan Bayram, Kurban Bayram, weddings, balls, circumcision, but also for no reason when young people gather for so-called 'musics', dominates the eastern part. The specific dances performed in modern times are described in detail with all their parameters and variants: *Pravo*, *Shirto*, *Sitnata (Rachenitsata)*, *Pashovskoto*, *Napred-nazad (Forward-backward)*, *Nazlankinata*, indicating those of them, which according to the author are inherited from the ancient folklore culture (*Pravo*, *Napred-nazad*, *Sitnata*). It is worth noting his observation during his fieldwork, "that most of the dancers on Bayram and during the balls were children and adolescents" (p. 127). He seeks an explanation in a statement of his interlocutor, "that after marrying, a girl rarely dances" (ibid.).

In the presented dances of the Bulgarian Christians from the western part, some are repeated with those of the eastern one, which is understandable, but they have differences in their performance. Described are: *Pravo*, *Shirto*, *Chetvorno*, *Turski Marsh (Turkish March)*, *Razlozhkoto*, *Svekarva Mara Karala (Hadzhi Dambo)*, *Petruno Pile*, *Varay Kalyo*, *In Min Maro Mori*, *Dana Bleaches at the River*, and the various songs on which some of them are performed. Attention is paid to the dances,

defined by the author as a type of game and performed at Voditsi in Dobarsko. The dances of the Roma neighborhood in Razlog are considered separately as representative of the dance culture of the Roma population in the valley. They have dances, which are not played by the Bulgarian Christians and Muslims in the valley, and in addition, the dynamic changes in their holiday calendar are outlined. *Bange buzni*, *Indiyskoto*, *Shopskata*, *Gaida Avasi*, *Shumarskoto*, *Pirava Dae* are considered in more detail. At the end of this section is proposed a typology of the dances by function, external form, microform, historical development, belonging to the culture of Bulgarian Christians and Muslims or Roma, or practiced by all groups.

The third section of this chapter examines the current state of tradition and its local and supra-local dimensions. The author presents the practices that have become common and maintained by the community centers in the cultural calendar of the region, which are related to dance and which determine the image and the attractiveness of the studied valley, as well as the preservation of the traditions in it. The International Mummer's Carnival 'Starchevata' in Razlog is considered together with the participation of masquerade groups in festivals in the country and abroad; The National Festival of Traditional Bulgarian Dances 'At the Threshing-Floor with Drums', again in Razlog, and others. On the other hand, are outlined folklore-based works in the repertoire of the 'Pirin' Ensemble, which are based on the traditions of the valley. The importance of including dance samples from the region in scientific and practical seminars held in Bulgaria and abroad is emphasized.

This chapter offers a comprehensive and detailed picture of the dances in the Razlog valley, each of which is thoroughly described and according to its existing variants in the same village or in different settlements. Their micro and macroform, their unfolding in time and space, and the occasions of their performance are presented.

The *Conclusion* offers a summary of what is stated in the separate chapters and in the conclusions made at the end of each of them. The outlined *Contributions* correctly reflect the results achieved by the author. The *Bibliography* includes, in addition to scientific literature, numerous Internet sources and addresses of researched videos. Indicated by settlements are the *Respondents*, from which the author has received information on topics of interest to him. The *Appendix* contains songs preserved from the Voditsi custom in the village of Dobarsko, as well as photos from various holidays in the Razlog valley.

The content of the dissertation shows a lasting and unadulterated interest in the studied phenomenon – the dance culture in the Razlog valley. Danail Atanasov has been teaching in this region for many years, participating in various events, observing and documenting the development of dances in individual villages, proving his ability to capture trends and specific features. Almost until the end of his writing, he visited new and unexplored settlements, filled in, and enriched the information with additional details and facts. At the same time, he carefully studied the existing scientific literature to find even the small number of data on dance samples from the region. The result is a large-scale and rich picture of the dances performed there – those who existed in the past and are still remembered, and those who are performed in the present; the ritual and festive situations or other occasions and the context of their performance; their structure and way of building and unfolding in time and space; their musical accompaniment and their participants in the past and today; the peculiarities of their performance by different ethnic and religious groups.

The detailed knowledge gained and presented by the author in the work is evident also in the various names under which one and the same dance is known in separate villages, as well as in the depicted specific features that it acquires when performed in each place. These are all things that prove a successfully conducted, well-documented and accurately analyzed field work, for which the author proves indisputable skills. The result of this well-done work is the introduction of thirteen dances, which are the subject of scientific research for the first time. Danail Atanasov's field work acquires special value against the background of a lack in the studies from the past of investigations on the dances in the areas with Pomak population, which is largely due to the restrictions of the state and scientific policy in the time of socialism. The intention to fill this gap is visible in the work of the author and I have reason to hope that he will continue his efforts in the same direction.

Apart from the indisputable achievements in the essence of the dissertation, it should be noted that its composition is balanced, the content is developed consistently and logically, the information is presented gradually in clear and professional language. In some places, there are repetitions, as well as technical and spelling mistakes that a future edition should correct. There are some explanations of rites and holidays that are outlined in footnotes, but I would recommend that they be included in the main text, as they contribute to clarifying the context and symbolism of the dance situation. I think that my remarks should be taken into account in a future publication of the text, which

I consider mandatory. Published as a book, it will contribute to the exploration of the Razlog valley and its further promotion. In addition, the information contained in it about the development and the current state of the folk tradition and the dances in it will serve its future researchers. Last but not least, I would point out that the detailed way of presenting dances could serve as a standard for describing dance and its processual development in time and space.

On the topic of the dissertation are available the required number of publications of articles, read as reports and published in scientific journals. The abstract corresponds to the content of the main text.

What I have written so far gives me the reason to strongly support the conferment of the educational and scientific degree *Doctor* to Danail Marchelov Atanasov for his dissertation “Dance Culture of the Razlog Valley. Manifestations and Specifics”.

March 9, 2022

Prof. DSc. Albena Georgieva